

Igeképzés és akcionális árnyalatok az orosz nyelvben

JÁSZAY LÁSZLÓ

egyetemi tanár, ELTE BTK, Szláv és Balti Filológiai Intézet, Orosz Nyelvi és Irodalmi Tanszék

Abstrakt: Im vorliegenden Aufsatz werden manche, vom Verfasser ausgewählten Beispiele der russischen verbalen Derivationsmöglichkeiten analysiert, die im Ungarischen auf Wortbildungsebene keine formalen Äquivalente haben. Dabei wird aus sprachdidaktischen Gründen auch auf die konsequente Beachtung des Prinzips großer Wert gelegt, dass präfigierte Bildungen mit räumlicher Bedeutung (im weiteren Sinne) und aktionaler Bedeutung im Unterrichtsprozess streng von einander abgegrenzt werden müssen.

Schlüsselwörter: präfixale Bildungen, russische Aktionsarten.

1. Bevezető megjegyzések

Az orosz szóképzés változatos megjelenési formái összhangban vannak a vizsgált nyelv alaktani sajátosságaival, azaz a grammatikai kategorizálásából adódó, sokrétűen tagolt és rendszerszerűen megvalósuló morfológiai jelöltségével. Az alábbi dolgozatunkban az igei szófaj példáján mutatunk rá a szóképzés némely olyan sajátosságára, amely szemantikai kategorizálásából következik, s mely mint nyelvészeti jelenség több figyelmet érdemel mind az oktatásban, mind a nyelvhasználat során. Az orosz igéképzés a variációk gazdag, szinte korlátlan tárházát kínálja. A hazai és külföldi rüsszisztika több szaktárgyi programjának áttekintése alapján megállapíthatjuk, hogy az igei szóképzés oktatása az egyetemi orosz szak tematikáiban általában jelen van szakszeminárium, specializáció vagy egyéb fakultatív tárgy lehetőségeként. Érthető, hogy gyakori az ilyen témájú kurzus a nyelvi részképzéseken is. Az orosz kollégák természetes törekvése ezeken a kurzusokon, hogy minél többet megtanítsanak az orosz idegen nyelvként tanulóknak a képzési változatok és azok jelentésmódosulásainak összefüggéséről.

A komplexitás és a teljesség igényére való hivatkozás jegyében azonban elfogadhatatlan, hogy eközben figyelmen kívül hagyjuk az oktatásra kijelölt nyelvi anyag tárgyalásának nyelvészeti alapjait. Az orosz igéképzés esetében ez elsősorban azt eredményezi, hogy többnyire differenciálatlanul, az igekötők (esetenként valamely igekötő és a képzés során a vele együtt megjelenő szuffixum vagy posztfixum) különböző funkcióit összeszemosva tárgyalják a származékszavaknak az alapigéhez viszonyított jelentésmódosulásait. Különösen a mozgást és helyváltoztatást kifejező igekötős igék körében figyelhetjük meg azt a jelenséget, hogy „ugyanaz” az ige térbeli jelentést és akcionális jelentést is kifejezhet. Például: *загнать / загонять лошадей в конюшню* ('behajtja, betereli a lovakat az istállóba'), de *загнать лошадей* ('túlhajtja, agyonhajsolja a lovakat'). E kétféle jelentéstípus az orosz prefixáció más-más kérdésköréhez – a térbeli jelentésviszonyokhoz és az akcionalitáshoz – tartozik. Az alábbiakban tehát azt kívánjuk bemutatni és néhány szemléletes példával illusztrálni, hogy milyen nyelvészeti keretben célszerű szemantikai alapon tanulmányozni az orosz igekötős igéket.

2. Az igekötős származékigék osztályozása az igekötők funkciója alapján

E helyen nem foglalkozunk sem a *szemléletpárok* képzésének formáival, szemantikai típusaival – ez ma már külön területe az aspektológiának –, sem az olyan esetekkel, amikor az igekötő segítségével teljesen új lexikai jelentést hozunk létre, túlzottan elszakadva az alapige jelentésétől (pl. *жить* 'él' – *зажить* 'begyógyul, beheged' vagy *быть* <létige>, de *прибыть* 'megérkezik' <hivatalos>, *забыть* 'elfelejt'). Ez utóbbi típusú igeképzési forma a lexikológián belül képvisel külön kutatási területet. Mivel az igekötők funkcióját illetően az itt említett két képzési típus áll legtávolabb egymástól, első rendszerező megközelítésben nem ezeket kell szembeállítanunk, hanem a térbeli jelentést kifejező (2.1.) és az akcionális jelentésű (aspektuális tartalmat is kifejező) igekötős igéket (2.2.). Ez utóbbi – szorosán kapcsolódva az igeszemlélethez – a cselekvés lefolyásának jellegét árnyalja az időbeli fázis (kezdő vagy végső), a mennyiség, a rezultativitás és az intenzitás fokozatainak kifejezésével. Megjegyezzük továbbá, hogy a kérdés áttekintésének kezdeti szakaszában – voltaképpen a térbeli jelentés kizárása céljából – célszerű az akcióminőségeket a mozgást és a helyváltoztatást jelentő igék ilyen szempontú vizsgálata nélkül tárgyalni.

A morfológiai felépítésükben hasonló vagy azonos, de tartalmilag teljesen különböző típusokhoz tartozó derivátumok közötti elvi különbség többek között abban is megnyilvánul, hogy a térbeli jelentésű igék könnyen leírhatók rendszeresen, jól modellálhatóak szabályok alapján (lásd pl. az *идти* → *прийти, подойти, отойти, сойти, уйти, перейти, дойти, зайти, разойтись* típusú jelentésmódosulásokat, melyek bármely más intranszitiv mozgást jelentő igére átvihetők). Ezzel szemben az akcionális tartalmú képzések csak részben alkotnak formailag szabályos rendszert. Ezen azt értjük, hogy, egyrészt valamely morfológiailag azonos modell különböző akcióminőségekhez is tartozhat, másrészt, ugyanazon akcióminőség-típusok akár különböző formai változatokkal is jellemezhetők. Az első esetre jó példa a *до-...-ся* modell igéinek eltérő pragmatikai háttere. Például: *дозвониться* 'addig próbálja hívni, míg létre nem jön a telefonkapcsolat' – azaz itt a kívánt / elvárt eredmény kerül előtérbe. Ugyanakkor e képzési modellen belül meg kell különböztetnünk a tartalmában mindenkor negatív végkifejletű, kötelező vonzatú szerkezetet: *доработаться до головной боли* 'addig dolgozik, mígnem megfájdul a feje' – azaz a hangsúly itt a nemkívánatos következményen van. A másik említett esetet jól példázza az enyhítő (deminutív, attenuatív) cselekvésmód változatos kifejezése: 1) befejezett ige különböző prefixációjaként: *поуспокоиться* 'kissé megnyugszik', *подсократить* 'kissé lerövidít', *приоткрыть* 'résnyire kinyit', továbbá 2) folyamatos ige különböző prefixációjaként (ilyenkor egyúttal perfektiválásaként): *подтаять* 'kissé olvad, fölenged', *приболеть* 'enyhén megbetegszik' s végül 3) az igekötő és képző együttes alkalmazásával: *всплкнуть* 'néhány csepp könnyet ejt' (vö.: *плакать* = 'sír'). A bemutatott

két ellentétes irányú jelenség megnehezíti az akcióminőségek elméleti leírását és gyakorlati elsajátítását.

2.1. Származékigék térbeli jelentésben

A térbeli jelentést kifejező igék képezhetősége nagyfokú rugalmasságot mutat, amire az orosz idegen nyelvként tanulók számos példa okán gyakran rácsodálkoznak. Az egyik ilyen eset, amikor a 'megérkezés', 'a mozgáscél elérése' jelentését hordozó *при-* igekötőt nemcsak az ún. mozgást jelentő igékkel kapcsoljuk össze (mint pl. *прийти, приехать, прибежать, прилететь, принести, привести* stb.), továbbá, nemcsak a már említett létigéből képezzük ezt a jelentéstípust (ld. *прибыть*), hanem általa – az alább bemutatott analógia alapján – új denominális igei alakzatokat hozunk létre. Ily módon tovább bővül a 'megérkezés' igei kifejezésének lehetősége:

земля <земл'> ('föld') → *приземлиться* (perf.) – *приземляться* (imperf.)
'(magasból) leszáll (a földre, szilárd talajra)', 'földet ér'

вода <вод> ('víz') → *приводниться* (perf.) – *приводняться* (imperf.)
'(magasból) leszáll (vízfelületre)'

Луна ('Hold') → *прилуниться* (perf.) – *прилуняться* (imperf.)
'leszáll / megérkezik a Hold felszínére'

Марс ('Mars') → *примарситься* (perf.) – [?]*примарсиваться* (imperf.)
'leszáll a Mars felszínére'

Венера ('Vénusz') → *привенериться* (perf.) – [?]*привенеряться* (imperf.)
'leszáll a Vénuszra'

Az utolsó két ige folyamatos alakja nem a vitatható helyességük miatt van megjelölve felső index kérdőjellel, hanem azért, mert ma még viszonylag ritka előfordulásúak. Voltaképpen azok a nyelvi helyzetek ritkák (pl. összetett jövő idő, ismétlődés), amelyek kikényszerítenék ezeknek az imperfektívumoknak a használatát, ezért ezek a szabályos képzések még nem épültek be teljesen a nyelvi köztudatba. Ami pedig a *примарситься* és *привенериться* befejezett igéket illeti, az utóbbira sokkal kevesebb szövegpélda található, jóllehet ez az ige már több mint négy évtizeddel ezelőtt Vlagyimir Viszockij költészetében is felbukkan (1971):

И мечтали: если выйдет -
Привенериться на ней,
Сколько там они увидят
Удивительных вещей!..
(В. Высоцкий)

Értelmezés:
'És [a gyerekek] álmodoztak: ha
sikerül leszállni a Vénuszra, mennyi
csodálatos dolgot látnak majd'.

A *примарситься* képzés terjedése, gyakoribb volta vélhetően az űrkutatás aktuális eseményeivel függ össze: az új ige a Marsra irányított és az ott „földet”

ért űrszondákról szóló egyre gyakoribb tudósítások természetes nyelvi alkalmazkodásának tekinthető, mint ahogy korábban a *прилуниться* neologizmus is szinte azonnal feltűnt (majd el is terjedt) az orosz nyelvben a Holdra szállást (1969) követően. Az itt említett denominális igekötős igék megjelenésével és terjedésével az eredetileg szokásos körülírással szerkezet (*совершить посадку на территории Луны / Марса*) ma már egyre inkább a hivatalos vagy tudományos stílus irányába mozdul el.

Lássunk még egy érdekes igei példát, melynek képzésében szintén a *при-* igekötő vesz részt főnévi alapszóval kapcsolódva! А *прислониться* (perf.) – *прислоняться* (imperf.) igepár jelentése: 'nekítámaszkodik'. Ha a szemantikailag releváns két morfémat (*при-* és *-слон-*) kiemeljük, feltárul az ige jelentésének szemléleti háttere: a *при-* itt a helyváltoztatás eredményeként megvalósuló közvetlen érintkezést jelöli ('valamihez'), míg a *-слон-* tömorféma jelentése: 'elefánt'. E képzésmód képfelidéző hatása összevethető a magyar *rátehénkedik* igével, de ebből egyáltalán nem következik az orosz és a magyar ige funkcionális megfelelése vagy akár közelsége. Ennek oka a szavak eltérő stílusában rejlik: a *rátehénkedik* erősen bizalmas használatú, míg az orosz *прислониться* ige semleges stílusú, mely hivatalos feliratokban is használatos (pl. *Не прислоняйтесь к двери!* – ennek megfelelője a magyar úzusban kissé kategorikusabb – vö.: *Az ajtónak támaszkodni tilos!*).

2.2. Akcionális jelentésű képzések

Az akcionális jelentésű igekötős, olykor egyéb morfémaival (képzővel vagy posztfixummal) is kiegészülő, továbbá viszonylagos rendszerességgel képezhető módosulásokat akcióminőségeknek nevezzük. Ezeknek az igei szemantikai csoportoknak, melyek aspektuális tartalmat is kifejeznek, az általános nyelvészetben elfogadott nemzetközi neve: Aktionsarten. Tekintettel e kérdéskör átfogó jellegére, az akcióminőségek nagyszámú és morfológiailag is változatos megjelenési formáira, az alábbiakban néhány glottodidaktikai szempontú kérdés fontosságára mutatunk rá, s maguknak az akcióminőségeknek a típusai közül csupán a probléma megvilágításának céljából emelünk ki egy-egy jellemző példát. Az orosz szakirodalomban az akcionális jelentésmódosulásokat – melyek a cselekvés időbeli, mennyiségi, intenzitásbeli, valamint speciálisan rezultatív jellegéből adódnak – általában az igeszemléleti témakörhöz kapcsolódóan, mintegy járulékos képződésményként jellemzik, többnyire lényegében a szemantikai típusok felsorolásával néhány példamondat kíséretében (Bondarko & Bulanyin 1967: 12–28, Avilova 1976: 259–316, Seljakin 1983: 188–196, Zaliznyak & Smeljov 1997: 87–107). A továbblépést az aspektológia ezirányú kutatásaiban az akcióminőségek átfogóbb és részletesebb feldolgozása tette lehetővé. Ezt jelzi a valamely tágabb szemantikai csoportba integrálható akcionális típusok monografikus jellegű feldolgozása is (pl. Rjanzkaja 2002, a hazai russzisztikában: Krékits 1989, Pálosi 2013).

Előjáróban azt érdemes még hangsúlyozni, hogy az azonos lexikai jelentésben használt igeszemléleti párokkal nem lehet kifejezni minden aspektuális árnyalatot, a cselekvés időbeli lefolyásának változatos jellegét, ezért válik természetessé a különböző akcióminőségek képzése és használata. Számos ilyen esetben az alapigéből – a szemléletpáron kívül – nem csupán egy, hanem több akcionális (befejezett és folyamatos jelentésű) módosulás is levezethető. Például a **петь** 'énekel' jelentés az alapigének mindegyik akcionális módosulásában megőrződik, miközben más-más árnyalatot kap a már fentebb említett vonatkozásokban. Vö.: *запеть* ('énekelni kezd'), *допеть* ('végigénekel'), *напеть* ('sokat / eleget énekel'), *перепеть* (1. 'újraénekel', 2. 'éneklésben felülmúl'), *распеться* ('belejön az éneklésbe'), *напеться* ('kedvére kiéneklé magát'), *напевать* ('dúdol' – csak folyamatos), *припевать* ('dudorászik valamely más tevékenységet kísérve' – csak foly.), *подпевать* ('második szótartást énekel', 'halkan együtt énekel vkivel' – csak foly.). Egyes igék poliszémiája alapján létrejöhet homonímia is. Például a *напевать*₁ a *напеть* párjaként megtartja a 'sokat / eleget énekel' jelentést, míg a *напевать*₂ 'dúdol' jelentésben eleve abszolút folyamatos (azaz pár nélküli) ige. Az ilyen jellegű jelentésváltozás (az azonos alakú és szemléletű igék szemantikai eltávolodása) nem ritka az orosz igeképzésben.

2.2.1. Perfektív akcióminőségek és a szemléletpár befejezett igéje. A kompletív igék imperfektivációja

Amint a továbbiakban látni fogjuk, az egyes perfektív jelentést hordozó akcionális módosulások szemantikailag különböző mértékű eltávolodást mutatnak a szemléletpár befejezett igéjének jelentésétől. Következésképpen előfordulnak olyan esetek is, amikor az akcióminőség szemantikailag közelít a szemléletpár befejezett igéjének jelentéséhez. Ezt a jelenséget némely *до-* igekötős derivátum használatával érzékeltetjük. Fontos megjegyezni ezzel kapcsolatban, hogy a *до-* igekötő azon igekötők közé tartozik, amelyek segítségével az alapigéből egyáltalán nem képezhető szemléletpár, jóllehet az ily módon létrejött akcióminőség (aspektológiai terminológiában: a kompletív akcióminőség) éppen a cselekvés véghezvitelét, befejezettségét emeli ki (*домыть, дописать, дочитать, допеть* stb.). Ebben az esetben tehát arról van szó, hogy amikor a cselekvés végső fázisának befejezése kap hangsúlyt, akkor még az igekötős szemléletpár-képzés lehetősége esetén is (pl. *мыть–помыть / вымыть, писать–написать*) gyakran inkább a *до-* igekötős igét használjuk a voltaképpeni perfektív korreláns helyett. Vö.: *Он решил, но не решил задачу* (itt a kiemelt igék szemléletpárt alkotnak), de ugyanebben a szerkezetben: *Он мыл, но не домыл посуду*, és kevésbé: *помыл* vagy *вымыл*, jóllehet mindkét perfektívumot az alapige párjaként tartjuk számon. A *до-* igekötő preferenciája érvényesül a már megkezdett cselekvés befejezésének kiemelésére az ilyen típusú kontextusokban is: *Подожди, я домою* (vö.: *помою*) *посуду, и мы можем идти* (azaz az „elmosogat” itt = 'befejezi a mosogatást').

Több *до-* igekötős perfektív ige imperfektivációja folyamat kifejezésekor olyan jelentésváltozást von maga után, amit a magyarban körülírással, kompenzációval lehet visszaadni. Arról van szó, hogy a *дочитать–дочитывать, дописать–дописывать* stb. szemléletpárok jelentését a szótárak a befejezett ige alapján adják meg (tehát 'végigolvas', 'végigír'), s ez értelmezési nehézséget okozhat a folyamatjelentés kontextusában, – például az ilyen típusú mondatokban: *Я уже **дочитывал** книгу (дописывал письмо), когда меня позвали к соседу. Я лежал на диване и **дочитывал** книгу.* Ilyenkor a természetes magyar megfelelők a folyamat végső fázisának az érzékeltetésére: 'vége fele jártam a könyv olvasásának' (a levél írásának) / 'a könyv utolsó oldalait olvastam'.

2.2.2. A perfektívum mennyiségi módosulásai

Az alábbi esetekben a származékigét akcionális jelentése eltávolítja a szemléletpár befejezett igéjének jelentésétől (feltéve, ha egyáltalán páros igével van dolgunk). A perfektív cselekvés mennyiségi jellegű módosulásai is differenciált kifejezési formákban jelennek meg. Fentebb (a 2. pont alatt) már említettük a *до-...-ся* képzési modell kétféle jelentésváltozatát, aszerint, hogy a cselekvés elérte-e a kívánt eredményt (pl.: *дозвониться, достучаться, дождаться*), vagy túlzott mértékűnek minősül, mintegy „ironikus eredményre” utal (pl.: *Дети **доигрались, добегались до усталости*** 'A gyerekek addig játszottak, szaladgáltak, míg el nem fáradtak'). Általában azonban az orosz akcióminőségek formálisan (pl. a prefixum megváltoztatásával) is megkülönböztetik a mennyiség pozitív vagy negatív értékelését. Ez a differenciáltság számos kontextusban jól érzékelhető a *на-...-ся* (szaturatív-augmentatív) és a *за-...-ся* típusú cirkumfixális képzések összehasonlításakor (ez utóbbi cselekvésmód orosz elnevezésének tükörfordítása: „intenzív tartós” akcióminőség). Vö.: *наработаться* '(kedvére) kidolgozza magát' – *заработаться* 'túlhajtja, agyondolgozza magát', 'jó sokáig dolgozik', *наиграться* '(kedvére) kijátsza magát' – *заиграться* 'jó sokáig játszik'. Ennek a mennyiségi-rezultatív akcionális jelentésnek a két oldalát ('pozitív telítettség' – 'túlzott mérték') gyakran határozószók is erősítik, melyek rendszerint csak az egyik akcióminőséggel összeférhetők. Vö. például a *вдоволь / волю* ('bőven, kedvére'), illetve a *совсем, слишком* ('teljesen', 'túlságosan') határozószók jellemző igei kapcsolódását:

Я сегодня *вдоволь* *наработался*, можно и отдохнуть.
Отдохни немного, ты сегодня *совсем* *заработался*.
Дети *волю* *набегались* по траве, *наигрались*.
Дети, вам пора спать, вы *совсем* *заигрались*.

Mindazonáltal a *за-...-ся* képzésekben az alapvető jelentéselem általánosságban ekképpen határozható meg: 'a cselekvés hosszú ideig eltart, többnyire a cselekvő belefeledkezésének következményeként'. Amint arra Anna Zaliznyak és Alekszej Smeljev rámutatnak, a túlzottan hosszú időtartamnak akár enyhe negatív követ-

kezménye is lehet (Zaliznyak & Smeljov 1997: 99). Valóban, a negatív képzet-felidéző hatás nem más, mint negatív következmény, ami inkább lehetőségként értelmezhető, kiváltképpen a *совсем* (vagy hozzá hasonló tartalmú) határozószó hiányában. Például az ilyen mondatokban a 'belefeledkezés' szemája nem feltétlenül társul negatív következményekkel: *На свадьбе мы затанцевались до утра; Извини, я засиделся (и заговорился) у соседа*. A negatív konnotáció érzékelhetősége vagy hiánya függ magának az alapigének a lexikai jelentésétől is. E tekintetben semlegesnek érzékeljük a következő mondatot: *На выставке мы особенно засмотрелись на эту картину* (voltaképpen azt fejezzük ki, hogy 'A kiállításon sokáig elidőztünk ez előtt a kép előtt').

A *на-...-ся* típusú képzések kapcsán, amint erre Krékits József rávilágít, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a körülményt, hogy a megelégedettség pozitív értékelése átfordulhat a „megelégedettség” negatív értékelésébe, azaz ebben az esetben a szokásos szaturatív-augmentatív elnevezésű cselekvésmód helyett *szatív-augmentatív* minősítésről kell beszélnünk (Krékits & Jászay 2008: 125). A negatív irányú jelentésváltozásra Pálosi Ildikó is rámutat, de emellett megtartja a hagyományosabb „szaturatív” elnevezést (Pálosi 2013: 169–170). A konnotatív jelentés ilyen irányú elmozdulását meggyőzően bizonyítja a megfelelő augmentatív ige esetenkénti *до* + genitívusz vonzata s ennélfogva a *до-...-ся* képzésű, negatív végkifejletű igével való elvi helyettesíthetősége. Idézünk néhány szépirodalmi mondatot Krékits példái közül (i.m. 125):

Весь берег обскакали, наорались до хрипоты (Б. Васильев. Иванов катер).

В тот день, наохотившись до усталости, Егор пришел в избушку Михеюшки рано (В. Шукшин. Любавины).

Наработались люди – не до песен (В. Шукшин. Брат мой).

Nyilvánvaló, hogy a *на-...-ся* képzésű augmentatív igék által kifejezett cselekvés pozitív vagy negatív értékelését nemcsak a szövegkörnyezet irányítja, hanem – mindenekelőtt a negatív értékelést – eleve meghatározhatja az alapige lexikai jelentése. Ezért értelemszerűen, például a 'szenved' vagy az 'éhezik' jelentés fentiek szerinti akcionális módosulása is csak negatív tartalmú lehet: *настрадаться* 'sok szenvedést él át', *наголодаться* 'tartós éhezéssel kikoplalja magát'. Ezzel szemben például a *есть* 'eszik' igéből képzett *наестся* (általában: 'jóllakik') megfelelő kontextusban átcsaphat negatív értékelésbe: 'túl sokat / a kelleténél többet eszik'.

2.2.3. Kettős prefixáció a mennyiség jelölésére

Végezetül egy olyan sajátos orosz akcióminőségre irányítjuk a figyelmet, amelynek összetett aspektuális jelentése az alapige prefixációjakor két igekötő – a *по-* és a *на-* prefixum – együttes alkalmazásával fejeződik ki. Ez az ún. kumulatív-disztributív akcióminőség, amelyet legtöbbször ezen a példán mutatnak be: *понастроить домов* ≈ 'sok házat épít'. A megfeleltetés ilyen formában azonban nem pontos, ugyanis a magyar értelmezés inkább a pusztán kumulatív jelentésű *настроить домов* cselekvésmód megfelelője. A *понастроить* derivátum (továbbá az összes *пона-* kezdetű akcionális módosulás – lásd például: *понаделать* <ошибок>, *понавыдумывать* <историй>, *понаехать*) disztributív árnyalattal is kiegészül, amin itt a cselekvésnek több tárgyra vagy – intranszítív ige esetén – több szubjektumra történő egymás utáni kiterjesztését kell érteni. Feltehetően a mennyiségi és a disztributív jelentéselemek együttes hatásaként fejlődött ki az a pragmatikai jelentés, amely a beszélő nézőpontjából negatív viszonyulást, lenézést, megvetést fejez ki, s amely az összes ide tartozó képzést jellemzi (Zaliznyak & Smeljov 1997: 97). Valamennyi ilyen ige stílusa népnyelvi, kissé bizalmas. E kizárólagosan befejezett igék tipikus grammatikai alakja a múlt idő, azaz a beszélő ily módon közvetve jelzi rosszallását a már bekövetkezett tények alapján. A példák után zárójelben ezt a negatív konnotációt fogalmazzuk meg: *понастроили домов* (a felépített túl sok ház esztétikailag is rossz benyomást kelt), *понаоткрывали магазинов* (mindenféle vicik-vacak üzletet nyitottak), *понарожала детей* (annyi gyereket szült, hogy nem tud gondoskodni róluk), *понаехали гости* (sokan voltak a vendégek, mindenféle emberek). A mai oroszországi élethelyzetekben gyakran elhangzó *Понаехали тут* kijelentés pragmatikai hátteréül leginkább a bevándorlók, vendégmunkások egyre növekvő száma szolgál, vagy akár a turisták sokasága, ha viselkedésükkel negatív reakciót váltanak ki.

Az itt elmondottakból következik, hogy a kumulatív-disztributív akcióminőségek igéinek magyar szövegben való pontos megfeleltetése erősen problematikus, ugyanis a pusztán ige lexikai alapjelentésén túl egyszerre kellene érzékeltetni további három szemantikai tényező hatását: 1) a túlzott mennyiséget (ez egyszerűen megoldható a mennyiség explicit jelzésével: „sok” / „túl sok” / „rengeteg” stb.), 2) a disztributivitást (ennek jelölője az „egymás után”, „egyre-másra” határozói kifejezések), valamint 3) a pragmatikumot, azaz a beszélő negatív, megvető viszonyulását. Ez utóbbi jelentés visszaadása szintén többnyire kiegészítő kifejezések kíséretében lehetséges. Ha mindezen szempontok érvényre juttatásához szigorúan ragaszkodnánk a szövegfordítás során, a szemantikailag pontos megoldás meglehetősen mesterkéltnak és erőltetettnek lenne.

3. Következtetések levonása

Az orosz nyelvben a különböző igekötős módosulásokat mindenkor az adott morféma funkciója alapján kell tárgyalni. Elkerülhetetlen az alábbi négy szemantikai funkció megkülönböztetése: 1) igekötős képzések teljesen új lexikai jelentés létrehozásával, 2) igekötős képzések a szemléletpárok létrehozásával (ez a „tisza”, azaz lexikai módosulástól mentes perfektiválás), 3) igekötős képzések térbeli jelentésmódosulással, 4) igekötős képzések akcióminőség-jelentés létrehozásával. E különböző funkciók figyelembe nem vétele vagy összekeverése nyelvészeti és módszertanilag egyaránt elfogadhatatlan. A jelen dolgozatunk ez utóbbi két funkció bemutatására és az ezzel kapcsolatos példák elemzésére korlátozódott.

Jóllehet számos akcióminőség használata fakultatív, azok helyes képzése, szövegben történő megértése és használata megkerülhetetlen, ha célunk a „minimálisan elegendőnél” magasabb szintű, igényes nyelvtudás elérése. Az aspektuális jelentésárnyalatokat a cselekvés időbeli lefolyásának jellegében a mindenkor kötelező (folyamatos vagy befejezett) igeszemlélet és az esetenként fakultatív (de olykor szintén kötelező) akcióminőségek együttesen fejezik ki, ezért az utóbbiak tárgyalásáról az egyetemi képzésben nem mondhatunk le. Komplex nyelvészeti keretben az igeszemlélet és az akcióminőségek a centrum–periféria elvének érvényesülése mellett egy nagyobb egységet alkotnak, – az aspektualitás funkcionális-szemantikai kategóriáját. A különböző igei jelentésmódosulások elsajátítása szempontjából célravezető lehet Laura Janda (norvég aspektológus) megközelítését követni, melynek a jelen dolgozat szempontjából az a lényege, hogy a szemléletpárok használatán túllépve, el kell jutni az ún. „aspektuális szóbokrok” („aspectual clusters”), azaz a különböző igekötőkkel képzett, azonos tövű származékiek vizsgálatához, összehasonlításához, végső soron azok helyes használatához (Janda 2007). Vélhetően hasonló gondolat vezérelte Pátrovics Pétert is, aki aspektológiai kutatásainak egy újabb állomásaként a lengyel ige szemléletpár-, illetve akcióminőség-képzéséből kiindulva állított össze lengyel–magyar strukturális aspektusszótárt (Pátrovics 2011).

Felhasznált irodalom

- Avilova, N. Sz. 1976. – Н. С. Авилова. *Вид глагола и семантика глагольного слова*. Москва. Наука.
- Bondarko, A. V. & Bulanyin, L. L. 1967. – А. В. Бондарко, Л. Л. Буланин. *Русский глагол*. Ленинград. Просвещение.
- Janda L. 2007. Aspectual clusters of Russian verb. *Studies in language*. 2007. V. 31: 3.
- Krékits, J. & Jászay, L. 2008. *Szláv igeaspektus különös tekintettel az orosz nyelvre*. Budapest. Akadémiai Kiadó.
- Pálosi I. 2013. *Количественная аспектуальность в русском языке в зеркале количественно-предельных способов глагольного действия*. PhD értekezés, ELTE BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola. (Megvédve: 2013)

- Pátrovics, P. 2011. A lengyel igeaspektus kérdései: *Lengyel – magyar strukturális aspektus-szótár*. Habilitációs értekezés. Budapest. ELTE. (Megvédve: 2012)
- Rjanszkaja, E. M. 2002. – Э. М. Рянская *Способы действия в когнитивном аспекте*. Санкт-Петербург. Изд-во РГУ им. А. И. Герцена.
- Seljakin, M. A. 1983. – М. А. Шелякин. *Категория вида и способы действия русского глагола*. Таллин. Валгус.
- Zaliznyak, Anna A. & Smel'ov, A. D. 1997. – Анна А. Зализняк, А. Д. Шмелев. *Лекции по аспектологии*. München. Verlag Otto Sagner.